

Vertalen uit het Chinees vergt een flinke dosis creativiteit

Silvia Marijnissen in gesprek met Joost van Velzen

Silvia Marijnissen (1970) vertaalt proza en poëzie uit het Chinees. In haar vertaling verschenen onder meer de romans De liefde van een half leven van Chang Eileen en Kikkers van Mo Yan, moderne poëzie van Yang Mu (Ik kom van de zee) en Ye Mimi (Ik wist niet dat jij niet wist dat ik niet wist), en klassieke Chinese landschapspoëzie in de bundel Berg en water. (Zie ook silviamarijnissen.nl). Samen met Mark Leenhouts en Anne Sytkse Keijser werkt ze aan de vertaling van het boek aller Chinese boeken, de achttiende-eeuwse klassieker De droom van de rode kamer (te verschijnen najaar 2021). Ze woont op het platteland van Frankrijk.

Joost van Velzen (1968) deed 7 jaar literatuur bij Trouw en werkt nu op de redactie economie, waar hij zich onder meer bezighoudt met detailhandel, horeca, landbouw & visserij en automotive en transport. Dit interview verscheen in december 2014 in de serie 'De Schepping', waarin kunstenaars vertelden hoe een kunstwerk tot stand komt. VertaalVerhaal dankt Trouw voor de toestemming het hier te mogen publiceren.

Vertalen uit het Chinees vergt een flinke dosis creativiteit

Het is een verborgen beroep, dat van vertaler, en op een of andere manier maken de mensen die het hebben vaak een bescheiden indruk. Zo ook Silvia Marijnissen. Niet het type vrouw dat de ramen wijd open zet, zo op het eerste gezicht. Als ze voor dit interview wordt uitgenodigd, mailt ze ‘zeer vereerd’ te zijn, om daar meteen de vraag aan toe te voegen ‘of ze wel zoveel te vertellen heeft’.

Marijnissen vertaalt Chinese poëzie en proza naar het Nederlands. Het werk van de grote Chinese schrijver Mo Yan bijvoorbeeld, winnaar van de Nobelprijs voor de literatuur (2012). Van hem vertaalde Marijnissen recentelijk de roman *Kikkers*. Op het moment werkt ze aan Mo Yans *De sandelhoutstraf*. Dat doet ze in de aangename luwte van Midden-Frankrijk, waar ze woont.

Is dat goed te doen, werken vanuit Frankrijk?

Ik woon en werk daar prettig op het platteland. Het is er rustig en mooi en de huizen zijn er goedkoper. Dat is fijn als je twee kinderen hebt en maar vier dagen per week kunt werken. Ook een reden om daar te gaan wonen. Zoveel verdien je niet als literair vertaler, al is er een subsidiesysteem, waarbij ze rekening houden met de moeilijkheidsgraad. Ik vraag voor het vertalen van een boek anderhalf tot twee jaar de tijd. Dat is nodig voor een moderne roman van 500 pagina's. Gedurende die tijd hoef ik me in ieder geval geen zorgen te maken.

Ik heb nog geluk als Chinese vertaler, zoveel zijn er niet dus ik zit tot nu toe nooit zonder werk. Anderstalige vertalers komen de laatste jaren echt in de knel, merk ik. Er is wat meer aandacht gekomen voor de Chinese literatuur. En uitgeverij De Geus heeft gelukkig een sterk fonds met Chinese literatuur. Al moeten we niet te vroeg juichen. De laatste jaren verschenen er vier Chinese boeken per jaar in Nederland - geen grote aantallen - maar dit jaar slechts twee. De boekenmarkt is flink rumoerig, daar ben ik toch van afhankelijk. Nee, voor het geld hoef ik het niet te doen.

Waarvoor wel?

Ik doe het vooral omdat ik het zelf iedere keer weer spannend vind om te proberen in het Nederlands eenzelfde effect te creëren in de tekst als in het Chinees. Begrip krijgen voor de taal en de cultuur via boeken, dat is het mooiste wat er is. Je leert er ook behoorlijk door relativeren. Ik hoop dat mensen veel plezier beleven aan de boeken die ik doe en dat ook zij begrip krijgen voor andere culturen, voor andere manieren van denken en doen.

Wat is kenmerkend aan de Chinese literatuur?

Dat is lastig samen te vatten. Ook in China kennen ze heel veel verschillende stijlen en de moderne literatuur is heel anders dan de klassieken. Wel zijn schrijvers vaak heel verhalend en anekdotisch.

Dat geldt in ieder geval zeker voor Mo Yan, om maar bij hem te blijven. Zijn roman *Kikkers* zou een goede eerste kennismaking kunnen zijn met de Chinese

literatuur. Of *Het rode korenveld*, dat is wel een klassieker, mede door de beroemde verfilming door Zhang Yimou. Mo Yan is geen mooischrijver, hij gebruikt niet heel elegante zinnen. Dat kan hij wel, en doet hij soms ook wel, maar over het algemeen is het heel sprekend.

De Chinezen gaan uit van een heel ander stijlprincipe. Toen ik het voor het eerst onder ogen kreeg, dacht ik wel eens: 'Die kan helemaal niet schrijven.' Je ziet bijvoorbeeld veel woordherhalingen in de tekst, dat is even wennen. Voor de Chinezen is dat niet zo van belang, en grammaticaal gezien zijn sommige van die herhalingen ook nodig, maar wij zouden daarover kunnen struikelen. Dat geeft niet: lezers die een Chinese roman pakken, willen iets anders. Die willen misschien ook wel een beetje struikelen.

Maar als vertaler ben je dus voortdurend aan het balanceren. Je moet goed onderscheid proberen te maken tussen wat eigen is aan de taal, en wat aan de schrijver.

Welk werk vertaalt u momenteel?

Mo Yan. *De sandelhoutstraf*. Ik ben in een prettige fase. De fase van het nalezen. Het eerste stadium is echt afzien, zwoegen. Van het ene naar het andere woordenboek; ja, dat is altijd heel zwaar. Ook omdat die fase zo tot nadenken stemt. Al die verschillende perspectieven en stijlen, de keuzes die je moet maken.

En je moet wel iets met China hebben, natuurlijk.

Op mijn achttiende ging ik Chinees studeren, ik wist nog niets van dat land, behalve dan dat ze in karakters schreven. In 1993 ben ik er voor het eerst geweest. Dat was wel een cultuurschok. Later ben ik er verschillende malen terug geweest. Dat was heel nuttig want ik sprak toen veel mensen, veel gewone Chinezen ook. Als ik daar weer ben, zie ik hoe snel China verandert. Toen ik 25 jaar geleden in Peking de westpoort van de universiteit uitging, stond je op het platteland. Nu liggen daar de derde en vierde ringweg.

Je moet de Chinese én de Nederlandse cultuur goed kennen. En je moet de taal bijhouden, anders vergeet je die weer. Vanaf het begin van mijn studie wilde ik later wel echt iets met de taal zelf gaan doen en niet in een baan terechtkomen waarin ik niets meer met het Chinees te maken zou hebben. Als kind zat ik altijd al met een boek in mijn handen, misschien ben ik daarom bij het literaire vertalen uitgekomen. En het liefste zou ik weer eens poëzie doen.

Wat is er specifiek anders aan de Chinese taal?

Het meest karakteristieke is natuurlijk dat het schrift geen alfabet maar karakters kent. Veel westerlingen spreekt dat erg tot de verbeelding. Maar al liggen er gestileerde afbeeldingen of symbolische weergaven aan een deel van die karakters ten grondslag, de meeste Chinezen zijn zich daar nog nauwelijks van bewust. Zij zien hun schrift, net als wij ons alfabet, als een middel om betekenis over te brengen. Elk karakter heeft een betekenis, soms vormen twee of drie karakters een woordcombinatie. Het woord voor 'trein' bijvoorbeeld, bestaat uit twee karakters voor

‘vuur’ en ‘wagen’. Tijdens het vertalen ben ik daar niet echt mee bezig. Die dingen leer je, net zoals de andere grammatica. Het gaat toch vooral om de manier waarop mensen naar de wereld kijken, dat komt tot uitdrukking in onze taal. Daar ben ik mij dus voortdurend van bewust.

Soms kom ik metaforen tegen die ik niet begrijp. Mo Yan vergelijkt in *De sandelhoutstraf* een mannenstem met een vlezig watermeloen. Dan helpt het wel als je mensen kent in China die je kunt vragen of dat daar een gebruikelijke metafoor is. Dat bleek hier overigens niet het geval. Maar even verderop vergelijkt hij diezelfde mannenstem met een woerd, een mannetjeseend. Dat bleek wél een gangbare uitdrukking te zijn in China. In het eerste geval laat ik de metafoor dan staan, omdat het een origineel beeld is. In het tweede geval dacht ik: dan moet ik het in het Nederlands ook normaler maken. Dus of een Nederlandse uitdrukking, of maar gewoon schrijven dat het om een hese stem gaat.

In hoeverre ben je als vertaler zelf vrij om te schipperen, te interpreteren?

Iedere vertaling is een interpretatie. Vertalen is per definitie transformeren. Omdat poëzie vaak puntiger is, is dat daar nog weer duidelijker dan bij proza, dat meer houvast geeft. Een enkel woord heeft in het origineel natuurlijk al een heel betekenisveld, daar kies je dan één woord van voor je vertaling. Daarmee is de interpretatie al begonnen. Dat is dus onvermijdelijk, maar tegelijkertijd is dat ook het mooie ervan. De vertaling kan niet anders dan mijn interpretatie zijn. Daarom kan het soms heel interessant zijn om het samen te doen. De achttiende-eeuwse roman *De Droom van de Rode Kamer*, een van de klassieke boeken uit de Chinese literatuur, telt één miljoen karakters. Die vertalen we expres met meerdere mensen: iedereen vertaalt een stuk en vervolgens geeft ieder van ons daar weer uitgebreid commentaar op, en dan gaan we overleggen. Dat is erg arbeidsintensief maar echt ongelooflijk leerzaam. Dan merk je pas hoe anders iedereen leest. Maar voor ons allemaal is de kernvraag dezelfde. Dit boek heeft een bepaald effect op Chinese lezers: hoe verkrijg ik datzelfde effect in het Nederlands?

Heeft u contact met de auteur van het boek dat u vertaalt?

Zeker. Ik schrijf Mo Yan straks een mail. Als ik op heel opvallend of raar taalgebruik stuit, of een nieuw woord, of op inconsequenties in de tekst, dan overleg ik even. Door het contact zie je vaak ook dat de taal en het werk sterk verweven zijn met het leven van een schrijver. Met zijn omstandigheden, met zijn karakter. Soms krijg ik ook uitleg waar ik weinig mee kan, dan leg ik het naast me neer. Het blijft uiteindelijk mijn interpretatie.